

Utmaningar och angreppssätt i processen att skriva sammanläggningsavhandling inom samhällsvetenskap och humaniora

Ann-Sofie Jägerskog¹ och Kristian Niemi^{2*}

¹Stockholms universitet, Sverige; ²Karlstads universitet, Sverige

Allt fler avhandlingar inom humaniora och samhällsvetenskap skrivs som sammanläggningsavhandlingar, en textgenre som är hämtad från det naturvetenskapliga fältet. När en genremodell förflyttas från ett fält till ett annat kan det uppstå nya utmaningar, något som sällan diskuteras explicit. Artikeln riktar sig till handledare och doktorander och tar upp några av de utmaningar som kan uppstå när sammanläggningsavhandling som modell används inom samhällsvetenskaperna och humaniora. Tre angreppssätt presenteras som möjliga verktyg vid handledning och skrivande för att möta dessa utmaningar: *helhetsbild*, *koherens* och *förankring*. Genom dem kan processen bli smidigare och slutprodukten bättre.

Nyckelord: sammanläggningsavhandling, handledning, doktorandutbildning, högre utbildning, akademiskt skrivande

Challenges and approaches in the process of writing an article-based thesis in social sciences and humanities

An increasing number of theses in the humanities and social sciences are written as compilation theses, a text-genre derived from the natural sciences. New challenges may arise when a genre model is adopted from another field, something that is rarely discussed explicitly. This article is directed at supervisors and doctoral students, and addresses some of the challenges that can arise when the article-based thesis model is used in the social sciences and humanities. Three approaches to addressing these challenges are presented: *a holistic view*, *coherence* and *anchoring*. They are discussed as possible tools to utilize in supervision and writing, for a smoother process and better final product.

Keywords: compilation thesis, article-based thesis, supervision, doctoral education, higher education, academic writing

I. INLEDNING

Akademiska avhandlingar är en säregen genre med anor från 1600-talet (Lindberg, 2022). Från att monografin var gängse sätt att skriva avhandlingar har sammanläggningsavhandlingar under 1900-talet blivit vanligare, då främst inom det naturvetenskapliga fältet [NT].¹ En sammanläggningsavhandling är inte bara en annorlunda slutprodukt jämfört med monografin som ren

1 I artikeln kommer vi använda "NT" som kort beteckning för naturvetenskap, teknik och medicin. Se även not 4.

*Författarkontakt: Kristian Niemi, e-post: kristian.niemi@kau.se

Artiklar och reflektioner är kollegialt granskade. Övriga bidragstyper granskas av redaktionen. Se <https://hogreutbildning.se> ISSN 2000-7558

©2023 Ann-Sofie Jägerskog & Kristian Niemi. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to share their work (copy, distribute, transmit) and to adapt it, under the condition that the authors are given credit, that the work is not used for commercial purposes, and that in the event of reuse or distribution, the terms of this license are made clear.

Citation: Jägerskog, A.-S. & Niemi, K. (2023). «Utmaningar och angreppssätt i processen att skriva sammanläggningsavhandling inom samhällsvetenskap och humaniora», *Special issue: Fördjupad diskussion, Högre utbildning*, 13(3), 46–62. <https://doi.org/10.23865/hu.v13.5745>

text, utan skiljer sig delvis även som process. Exempelvis kan monografin hitta sin slutgiltiga form långt senare, och lärdomar under utbildningen kan införlivas utan större problem. Vid författande av en sammanläggningsavhandling presenteras delstudier eller delar av resultat tidigare, om inte vid konferenser så åtminstone genom publicerade artiklar. Doktorander inom humaniora och samhällsvetenskaperna [HS]² i Sverige har under 2000-talet i allt högre utsträckning författat sammanläggningsavhandlingar. Det innebär att man tagit en modell från NT och tillämpat den på verksamhet inom humaniora och samhällsvetenskap. Detta låter sig naturligtvis göras – och görs för att modellen erbjuder vissa fördelar – men det kan även uppstå nya utmaningar då en process för såväl forskning som författande förflyttas från ett område till ett annat. Vi menar att det inte i tillräckligt hög utsträckning har reflekterats över vad en sammanläggningsavhandling innebär som både textgenre och process i ett samhällsvetenskapligt och humanistiskt sammanhang, och att det finns skäl att ytterligare beakta detta vid handledning av doktorander. Vi vill därför diskutera tre möjliga angreppssätt att ta sig an några av de utmaningar som kan uppstå när man ska skriva en sammanläggningsavhandling inom humaniora och samhällsvetenskaperna.

Under de senaste två åren har vi fört samtal kring fenomenet i seminarier och workshoppar med såväl doktorander som handledare. Vi erfar att de utmaningar som vi lyfter i artikeln är allmänt kända, men sällan diskuteras öppet. Då sammanläggningsgenren är relativt ny i HS-sammanhang kan ramarna för avhandlingen vara outtalade och därför otydliga, vilket riskerar lägga mycket ansvar på doktoranden som inom HS till skillnad från NT ofta arbetar ensam i sitt doktorandprojekt snarare än som en del av ett större forskningsprojekt (Holmström, 2018; UKÄ, 2016). Ett forskningsfält där utmaningar kopplade till avhandlingsformen i vissa fall blir särskilt tydliga, och där sammanläggningsavhandlingen som genre har blivit allt vanligare, är ämnesdidaktiken – ett forskningsfält där olika discipliner och därmed olika traditioner kring avhandlingsskrivande ofta möts. Ämnesdidaktiken som forskningsfält i relation till skrivande av sammanläggningsavhandling ges därför särskilt fokus i artikelns slutdiskussion.

Artikelns främsta målgrupp är doktorander och handledare inom det samhällsvetenskapliga och humanistiska fältet. Artikeln kan med fördel läsas av dessa båda parter tillsammans. God handledning är en förutsättning för forskarutbildning, medan otillräckligt handledarstöd enligt Högskoleverket (2012) är den enskilda orsak som i störst utsträckning bidragit till att doktorander har avbrutit sina forskarstudier.Handledningsspecifika aspekter kommer att lyftas konkret i artikeln, och explicita frågor för handledningen presenteras. Dessa kan ligga till grund för doktorandens egen reflektion men också för handledningsprocessen.

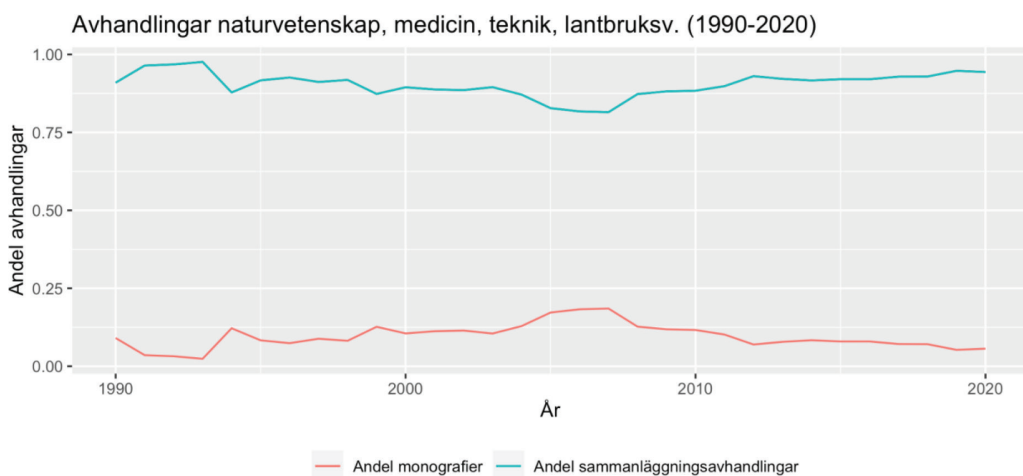
Nedan kommer vi inledningsvis att diskutera genrespecifika förutsättningar för skrivande av sammanläggningsavhandling inom HS-området samt tidigare forskning kring doktorandhandledning. Därefter presenteras och diskuteras tre angreppssätt — *helhetsbild*, *positionering* och *koherens* — som kan användas för att bemöta utmaningar som riskerar uppstå vid användningen av sammanläggningsavhandlingsmodellen, i synnerhet inom samhällsvetenskap och humaniora. Angreppssätten syftar till att förbättra doktorandens och handledarens förutsättningar för att skapa en enhetlig helhet av de delar som utgörs av avhandlingens artiklar och kapp. Avslutningsvis summeras angreppssätten i en diskussion där artikelns tematik sätts i relation till ämnesdidaktik som forskningsfält, tidskrifters granskningsprocess samt vad som riskerar att gå förlorat i en övergång från monografi till sammanläggningsavhandling.

2 I artikeln kommer vi använda ”HS” som kort beteckning för samhällsvetenskap, humaniora och konst. Se även not 4.

2. TIDIGARE FORSKNING

2.1 Från monografi till sammanläggning

Paltridge (2002) beskriver, utifrån en undersökning av olika texter och handböcker skrivna för doktorandutbildning i Storbritannien, USA, Australien och Nya Zeeland, fyra olika typer av avhandlingar: traditionella (enkla), traditionella (komplexa), tematiska samt sammanläggningsavhandlingar. De första tre är olika slags monografier. I hans egen kartläggning ifrån ett större australienskt universitet var antalet sammanläggningsavhandlingar mycket få. Inom det svenska naturvetenskapliga fältet finns det dock en lång tradition av sammanläggningsavhandlingar, det vill säga att en avhandling består av å ena sidan ett antal artiklar och å andra sidan av en kappa. Som synes av figur 1 är sammanläggningsavhandlingen gängse form inom NT.³

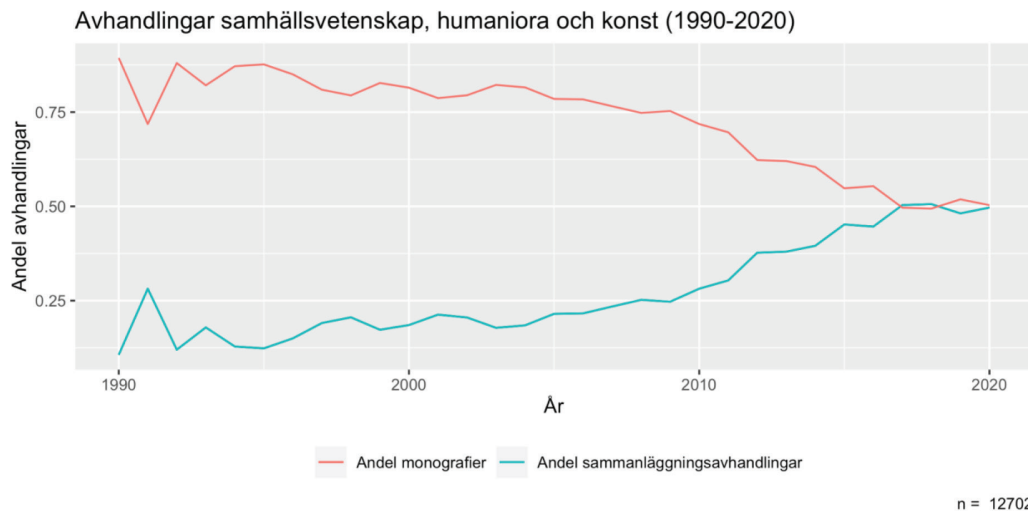

n = 24869

Figur 1. Andel monografier resp. sammanläggningsavhandlingar inom naturvetenskaperna (egna data, se not 3)

Inom samhällsvetenskaperna och humaniora i Sverige har avhandlingar som regel varit monografier, det vill säga att en avhandling är uppbyggd som en enhetlig bok bestående av olika kapitel. Dock har sammanläggningsavhandlingarna blivit allt vanligare i Sverige inom humaniora och i ännu högre utsträckning inom samhällsvetenskaperna (jfr Lauvås & Handal, 2005). I figur 2 syns trenden inom HS-området tydligt: sedan början av 2000-talet skrivs allt fler sammanläggningsavhandlingar och allt färre monografier. Idag är det jämnt mellan textformerna. Utvecklingen kan framför allt skönjas inom samhällsvetenskaperna, där man i Sverige idag primärt skriver sammanläggningsavhandlingar (2015–2020: 58%; n=2270).

3 Data bakom statistiken och graferna har hämtats från DiVA, ett digitalt publiceringssystem där 31 av Sveriges 48 universitet, högskolor, och andra anordnare av högre utbildning publicerar akademiska publikationsdata (DiVA-konsortiet, 2021-08-11, 2021-04-13; Universitetskanslersämbetet, 2021-08-23). Mellan åren 1990 och 2020 publicerades totalt 37 571 avhandlingar på DiVA.

Figur 2. Andel monografier resp. sammanläggningsavhandlingar inom HS-fältet (egna data, se not 3)

Skälen till förändringen kan diskuteras, ifall det helt enkelt handlar om att man sneglar på de framgångsrika naturvetenskaperna, eventuella förändringar i förutsättningar för doktorandutbildningen, den ökade betoningen på effektivitet och krav på publicering eller ytterligare något annat (jfr Becher & Trowler, 2001; Paltridge, 2002). Oberoende anledning är förändringen ett faktum. För 40 år sedan skrev man sällan sammanläggningsavhandlingar inom HS-området, medan det idag är vanligt.

Utgångspunkten för den här artikeln är att skrivande av sammanläggningsavhandling inom HS-området innebär delvis HS-specifika utmaningar vad gäller såväl process som text, och att processen att författa en sammanläggningsavhandling inom HS därför kan medföra delvis andra trösklar för doktorander och handledare än vad som är fallet inom exempelvis NT. Vad vi därför vill diskutera i den här artikeln är några av de utmaningar som uppstår i samband med skrivande av sammanläggningsavhandling inom HS samt angreppssätt för att hantera dessa utmaningar.

2.2 Genrespecifika förutsättningar för skrivande av sammanläggningsavhandling

Det är inte en slump att högskolor som regel är organiserade efter olika avdelningar och institutioner: intresseområdet påverkar metod och tillvägagångssätt, vilket i sin tur ställer specifika krav på den organisatoriska strukturen (Biglan, 1973). De sätt på vilka akademiker organiserar sina professionella liv, hur de ser på och organiserar kunskap, hur de närmar sig sitt respektive material och kommunicerar inom sina discipliner, formar säregna akademiska kulturer (Becher & Trowler, 2001) eller kunskapskulturer (Nerland, 2012).

Under 1980- och 1990-talen förändrades högre utbildning på flera sätt. Förutsättningar förändrades institutionellt, men även akademiskt skedde en diversifiering och ett stort antal subdiscipliner sprang ur utveckling av såväl kunskap som teknik (Becher & Trowler, 2001). Biglan (1973) karakteriserade naturvetenskaperna generellt som "hårda" och samhällsvetenskaperna som "mjuka". De "hårda" naturvetenskaperna karakteriseras av en högre grad av konsensus gällande innehåll och metod – de är paradigmatiska. Becher och Trowler (2001) nyanserar indelningen vidare genom att beakta om disciplinen huvudsakligen är intresserad av tillämpbarhet eller

”ren kunskap” för kunskaps skull. Vi får då en indelning av ”hårda-rena” (t.ex. fysik), ”mjuka-rena” (t.ex. historia och rena samhällsvetenskaper), ”hårda-tillämpade” (t.ex. maskinteknik och klinisk medicin) och ”mjuka-tillämpade” (t.ex. utbildning och juridik) discipliner.

I föregående kapitel nämndes att det finns en skillnad gällande förekomsten av sammanläggningsavhandling som genre i humaniora jämfört med samhällsvetenskaperna. Det skiljer sig vidare vid de olika subdisciplinerna inom olika samhällsvetenskaper och likaledes inom de olika akademiska kulturerna inom NT. Även om HS och NT som kategorier är generaliserande, så väljer vi i den här texten att använda dem som utgångspunkt. I vidare forskning vore det intressant att undersöka olika subdiscipliner närmare för att utröna vidare olikheter i såväl andelen sammanläggningsavhandlingar som i vilken utsträckning de utmaningar vi kommer att diskutera framöver gäller för samtliga subdiscipliner.

NT som ”hård vetenskap” kan allmänt sägas vara mer koherent, då man bygger på en mer explicit och systematisk struktur; man är intresserad av det allmänna och universella. I de mjuka vetenskaperna finns det å andra sidan inte en samsyn kring vilka frågor som är väsentliga eller hur kunskap produceras – man är vidare intresserad av det enskilda och söker förstå eller tolka (Becher & Trowler, 2001). Även om kraven gäller också inom NT, så behöver man inom HS förankra sin forskning tydligare och mer utförligt i sitt givna sammanhang; man behöver i högre utsträckning argumentera varför en specifik teori används i just det aktuella arbetet, eftersom alternativen man kunnat välja är så många och så vidare. Detta är särskilt viktigt i en avhandling, då doktoranden ska visa förtrogenhet med sitt forskningsområde. Kravet inom samhällsvetenskap och humaniora, att mer utförligt skriva fram sitt område, kan skönjas i till exempel vilket syfte kappan har jämfört med samma text inom naturvetenskaperna. Inom NT kan avhandlingsprojektet sammanfattas mer koncist (jfr Lundahl, 2010) då fältet som sådant är mer koherent med en given struktur. Inom HS, där det istället finns *olika* specialiserade språk och *olika* specialiserade sätt att närma sig empirin, så krävs det en mer utförlig beskrivning av vilka val man gjort och varför (jfr Becher & Trowler, 2001). Inom samhällsvetenskaperna och humaniora krävs det som regel alltså en mer utförlig argumentation kring teori, material och metod. Hur resultat skrivs fram inom till exempel etnografi kräver mer utrymme än vad som är fallet i maskinteknik. Utöver kappan består sammanläggningen av en rad artiklar. En artikel är som textform kortfattad, och det finns oftast inte utrymme att uttömmande beskriva vare sig teori, metod eller resultat på det sätt som krävs av en avhandling inom HS. Därför kan kappan behöva erbjuda det utrymme inom HS, medan det mer sällan behövs inom NT tack vare att det där finns en större konsensus kring innehåll och metod. Detta innebär att kappan i en sammanläggningsavhandling inom HS i normalfallet behöver ”göra mer” än vad som är fallet inom NT, något som potentiellt kan medföra andra typer av utmaningar. Det är denna typ av utmaningar som vi vill diskutera i denna artikel.

2.3 Doktorandhandledning

Det forskningsfält som fokuserar på doktorandhandledning är brett och mångfacetterat. En stor del av forskningen inom detta fält fokuserar på handledningspraktiken som sådan — vad den består av, hur den kan beskrivas och hur slutresultatet påverkas av handledningspraktiken. Enligt Lee (2008) är fem aspekter centrala i handledningsuppdraget: en *funktionell aspekt* som handlar om att hantera forskningsprojektet, en *socialiseringsaspekt* som handlar om att doktoranden blir en del av forskarsamhället, *kritiskt tänkande*, att självständigt och kritiskt förhålla sig till kunskap och bidra till kunskapsbildning, en *frigörande aspekt* som handlar om att doktoranden uppmuntras till självständigt forskande samt en *relationell aspekt* som understryker vikten av att doktoranden ombesörjs som människa, entusiasmeras, inspireras och tas omhand.

Andra studier som undersöker handledningspraktiken har bland annat identifierat olika typer av handledningsmodeller med fokus på undervisning, partnerskap och lärlingskap (Dysthe, 2002) samt med fokus på högt respektive lågt uppgiftsfokus och högt respektive lågt relationsfokus (Gatfield, 2005; Murphy et al., 2007). Ytterligare andra studier fokuserar på vad som är viktiga aspekter i handledning och pekar exempelvis ut aspekter som mentorskap, coaching och en möjliggörande och reflekterande praktik (Kuwahara, 2008; Pearson & Kayrooz, 2004). Ett annat kännetecken på handledningspraktiken som återkommer i flera studier (se t.ex. Delamont et al., 1998; Lee, 2008) är spänningen mellan och därmed också vikten av att balansera mellan behovet av att å ena sidan guida doktoranden och ge struktur och å andra sidan önskan att skapa förutsättningar för doktorandens självständighet. Den forskning som undersöker handledningspraktiken fokuserar också på framgångsfaktorer i handledningen, såsom uppgiftsorienterad support och uppmuntran till självständigt tänkande (Overall et al., 2011). En hel del studier fokuserar även på interkulturella aspekter av handledning (se t.ex. Manathunga, 2017; Mählck & Felleson 2016; Winchester et al., 2014), liksom utmaningarna med att hantera de maktrelationer som uppstår i handledningssituationen (Löfström & Pyhäntö, 2017; Lönn Svensson, 2007).

Lees (2008) socialiseringsaspekt nämndes ovan. Ytterligare forskare har presenterat olika förslag på faser om en doktorand behöver ta sig igenom för att successivt bli socialiserad in till forskarsamhället (jfr Austin & McDaniels, 2006; Elmgren et al., 2014; Hessle, 1987; Weidman et al., 2001). Det återkommande i dessa studier är att socialiseringsprocessen är stegvis och att handledningen av doktorander innebär en större uppgift än att lotsa fram en text — det handlar om att skapa förutsättningar för utvecklad förståelse och kompetens för ett större sammanhang med dess premisser, nätverk, kunskap och göranden.

Etiska aspekter är en annan viktig komponent av handledningsprocessen. Det handlar t.ex. om de många potentiella etiska problem som finns inbäddade i handledningen, så som maktrelationer, författarskap, otillräcklig handledning, kränkande handledning, handledare som överger sin doktorand etc. (se t.ex. Case, 2008; Meyer et al., 2005; Pyhäntö et al., 2011).

Utöver de fokus som nämnts ovan — handledningspraktiken som sådan, socialiseringen in till forskarsamhället och de etiska aspekterna av handledningen — finns även studier som fokuserar på själva skrivprocessen. Exempelvis lyfter Lee (2008) och Lee och Murray (2015) fram att skrivprocessen är ett nyckelelement i handledningen, att skrivandet i sig ofta är krävande att handleda och att akademiskt skrivande är något som tar tid för doktoranden att komma in i och något som de därmed behöver få träna mycket på. Även Lauvås och Handal (2005) berör det konkreta arbetet med text i doktorandhandledningen. De nämner kategorierna monografier och artiklar som möjliga ”output” vid handledning av doktorander och erbjuder olika typer av råd för respektive textform. För handledning av doktorander som skriver en monografi föreslås exempelvis explorativa texter eller tanketexter från doktoranden i ett tidigt skede (Lauvås & Handal, 2005; jfr Norberg Brorsson & Ekberg, 2012). Råden till handledning av doktorander som skriver ”artiklar” handlar snarare om ett lärlingskap; att handledningen där består av att gå från en artikel till en annan.

Sammanfattningsvis finns en gedigen forskningsgrund kring handledning av doktorander. I stor utsträckning fokuserar denna forskning på handledningspraktiken som sådan, relationen mellan handledare och doktorand eller textförfattandet i sig. Vad som inte fokuseras i samma utsträckning är avhandlingsprocessen ur ett holistiskt perspektiv, det vill säga hur man i handledning kan diskutera form och innehåll på ett allmänt plan för avhandlingen som helhet snarare än textnära. Det vill säga att betona att avhandlingen som helhet består av såväl en kappa

som av artiklar. Man behöver vara medveten om att dessa olika delar (kappa respektive artiklar) fyller olika funktioner och behöver behandlas på olika sätt. Artiklarna behöver fungera som självständiga texter — men också som delar i avhandlingen. Detta behöver beaktas, med fördel redan i inledningsfasen (jfr Krumsvik, 2022), men också kontinuerligt under processen. I den här artikeln har vi därför inte det rena textförfattandet eller relationen handledare-doktorand i främsta fokus, utan snarare relationen mellan avhandlingen som helhet och dess olika delar, vilken roll handledaren har för att bidra i utmejslandet av denna helhet och vilka frågor handledare och doktorand har att hantera i relation till avhandlingens delar och helhet. Detta innebär att vi har avhandlingen i fokus. Vi fokuserar i denna artikel särskilt på sammanläggningsavhandlingar inom HS, eftersom sammanläggningen som genre är framväxande inom detta område, och eftersom dessa i relativt liten utsträckning hittills har diskuterats i litteraturen.

3. ETT HOLISTISKT PERSPEKTIV GENOM HELHETSBLD, KOHERENS OCH FÖRANKRING

Efter kollegiala samtal och aktivt arbete i workshoppar och seminarier tillsammans med handledare och doktorander har vi identifierat tre allmänna angreppssätt som vi menar kan förstärka en sammanläggningsavhandling som helhet och som kan användas för att hantera de utmaningar som kan uppstå i samband med skrivandet av en sammanläggningsavhandling. Dessa angreppssätt har vi valt att benämna *helhetsbild*, *koherens* och *förankring*. Sammantaget kompletterar de den tidigare forskningen med ett holistiskt perspektiv på avhandlingen som text och process. Kortfattat handlar *helhetsbild* om vikten av att ha en överblick över hur de olika delarna (artiklar, kappa) fungerar som just delar i en helhet (avhandlingen). *Koherens* fokuserar på vikten av att det finns en enhetlig form hos avhandlingens olika delar samt ett fungerande kitt dem emellan. *Förankring* handlar om hur texten skrivs in i ett akademiskt ämne, ett forskningsfält, samt hur avhandlingen positioneras teoretiskt och metodologiskt. I relation till respektive angreppssätt lyfter vi fyra frågor som vi tror är centrala för doktorand och handledare att reflektera kring. Vissa av frågorna är särskilt viktiga att beakta i inledningsskedet av avhandlingsprocessen, även om det ofta finns anledning att återkomma till dem kontinuerligt under avhandlingsarbetets gång. Andra frågor är centrala i synnerhet i samband med författande av kappan, utöver att vara relevanta kontinuerligt under processen. Frågorna sammanfattas i Tabell 1 nedan.

3.1 *Helhetsbild – en överblick från början till slut*

3.1.1 Utmaning

En av utmaningarna för en sammanläggningsavhandling är relationen mellan helhet och delar, det vill säga mellan kappan och avhandlingens artiklar. Det finns en överhängande risk att doktorandens fokus ligger på avhandlingens olika artiklar under större delen av skrivprocessen, för att först mot slutet förflyttas till den helhet som avhandlingen ska utgöra. Naturligtvis är det så att ett avhandlingsprojekt växer fram successivt, men om helheten beaktas för lite och/eller för sent kan det bli problematiskt att sy ihop avhandlingen och att författa kappan. Utmaningen accentueras ytterligare inom samhällsvetenskaperna och humaniora, då det inte finns en samsyn mellan de olika disciplinerna utan doktoranden behöver positionera sig teoretiskt och metodologiskt, något vi återkommer till nedan.

3.1.2 Angreppssätt

Ett sätt att angripa denna utmaning är att på ett uttalat och medvetet sätt återkommande påminna sig om avhandlingens *helhetsbild*. En helhetsbild av avhandlingsarbetet handlar dels om att redan inledningsvis söka ta ett helhetsgrepp (Krumsvik, 2022, s. 84); att ha en uppfattning

Tabell 1. Sammanställning av centrala avhandlingsrelaterade frågor för handledare och doktorander att reflektera kring under avhandlingsprocessens olika skeden i relation till angreppssätten helhetsbild, koherens och förankring.

Frågan är huvudsakligen relevant			
	<i>i inledningskedet</i>	<i>kontinuerligt</i>	<i>under kappskrivandet</i>
Helhetsbild	Vilken <i>övergripande fråga</i> tar avhandlingen sig an? På vilka sätt ska <i>avhandlingens olika artiklar</i> bidra till att besvara den övergripande frågan?	Om en artikel utvecklas annorlunda än planerat, hur behöver avhandlingens övergripande fråga <i>justeras</i> för att matcha?	Vad bör <i>kappans fokus</i> vara för att skapa en syntes av artiklarna och samtidigt besvara avhandlingens övergripande fråga?
Koherens		Hur kan de enskilda artiklarna konstrueras för att på ett stringent sätt bidra till avhandlingens <i>gemensamma form</i> ? Vilka delar av helhetens nödvändiga innehåll tas upp i artiklarna, och <i>vad lämnas till kappan</i> ?	Vilken är <i>kappans röda tråd</i> (form) i relation till avhandlingens övergripande fråga? Vilken text är <i>överflödigt</i> för avhandlingens centrala teser?
Förankring	Givet avhandlingens övergripande fråga, vilka <i>valmöjligheter</i> finns vad gäller t.ex. metodologisk, teoretisk och forskningsfältsmässig förankring? Vilka <i>konsekvenser</i> får valet av förankringar?	Vad får en eventuell <i>förändring</i> av teoretisk, metodologisk eller forskningsfältsmässig förankring för konsekvenser för avhandlingen som helhet?	Hur mycket av respektive förankring har beskrivits i artiklar, och <i>vad behöver beskrivas i kappan</i> ?

över vilken avhandlingens övergripande fråga är, vilket problem *avhandlingen som helhet* tar sig an. Det är viktigt att under vägens gång stanna upp och påminna sig om helheten, exempelvis så att inte de artiklar som ingår drar åt håll som inte bidrar till den övergripande frågan. Under den akademiska processen kan välmenande kollegiala granskare, som bara beaktar en enskild artikel, föreslå ändringar som skulle innebära avsteg från helheten (Krumsvik, 2022, s. 79). Det är då viktigt att beakta konsekvenserna också för helheten, inte bara den del som är för handen (artikeln). När en avhandling skrivs som en monografi kan förändringar göras löpande och även sent i processen. I en sammanläggningsavhandling läser man in perspektiv – teori, metod och resultat – genom successiv publicering av de olika artiklarna.

Helhetsbild som angreppssätt bygger på en grundtanke om att sammanläggningsavhandlingen som helhet ska bidra med något mer än vad de enskilda artiklarna gör var för sig. Att helheten är något mer än summan av delarna (jfr Lundahl, 2010). Forskningsfältet kan liknas vid ett landskap där avhandlingen ringar in ett begränsat område. Vilken del av fältet som ringas in av helheten syns med ett fågelperspektiv, men inte nödvändigtvis med blicken fäst vid varje enskild del, eftersom artiklarna som regel behöver ha ett mer begränsat fokus. Att från början ringa in hela det aktuella landskapet och medvetet välja var de olika nedslagen ska göras (t.ex., vad görs i vilken artikel) skapar goda förutsättningar för att delarna tillsammans bygger upp en genomtänkt helhet (Krumsvik, 2022, s. 84). Om doktoranden är en del av ett forskarlag, det vill säga om avhandlingen är en del av ett större forskningsprojekt, något som är vanligt

inom NT-fältet (UKÄ, 2016), ingår avhandlingen redan från början i en större helhet. Detta kan vara till stor hjälp i utmejslandet av helhetsbilden för det enskilda avhandlingsprojektet. Inom HS-fältet är det däremot vanligare att doktoranden arbetar ensam och alltså inte ingår i ett större forskningsprojekt (Holmström, 2018; UKÄ, 2016). När en större helhet inte erbjuds av sammanhanget genom till exempel ett forskningsprojekt, behöver doktoranden själv dels identifiera denna helhet, dels genomgående hålla fast vid den och dels själv beskriva den. Att hålla fast vid helhetsbilden och fågelperspektivet kan vara utmanande, något vi återkommer till i relation till angreppssättet koherens nedan (se avsnitt 3.2).

I en monografi kan helheten skapas i efterhand och forskningsprocessen ser snarare ut som en hermeneutisk cirkel än som en linjär process. Tankar som inledningsvis var viktiga men senare blivit irrelevanta kan tas bort, vilket innebär att slutprodukten inte nödvändigtvis återger alla de periodvis krokiga vägar som lett dit. Frågeställningar förändras och metoder byts ut. Det är möjligt att det i den färdiga monografin inte längre finns några spår av ”bortskrivna” metoder eller teorier. Det här är inget konstigt, utan det är så vetenskapen faktiskt fungerar (Hanccké, 2009). Det är så som det ser ut inuti akademins ”svarta låda” (jfr Latour, 1987). Om artiklarna skrivs innan den övergripande landskapsbilden har ringats in, föreligger det en risk att de tar sig former som inte kommer att passa den slutgiltiga helheten i den utsträckning som kunde ha varit fallet. Ju tidigare och i ju högre utsträckning man har ett helhetsperspektiv för avhandlingen, en uppfattning över det landskap som artiklarna passar in i, desto bättre förutsättningar kommer det att finnas att knyta ihop helheten genom kappan. Desto enklare kommer det att vara att skapa en enhetlig avhandling. Det kan därmed löna sig att redan tidigt beakta kappan (Krumsvik, 2022).

3.1.3 Handledning

Att tidigt ha en idé om vad sammanläggningsavhandlingens bidrag som helhet är, möjliggör att de enskilda artiklarna kan planeras bättre. Att skönja en sådan helhet kan däremot vara vanskligt för en doktorand. Utöver att handledaren inledningsvis betonar helhetsbilden är det av yttersta vikt att påminna sig om den övergripande helheten också under arbetets gång, då doktoranden som regel är fullt upptagen med delarna – att samla in empiri, att analysera, att skriva och så vidare. Doktorandens fokus faller naturligt på delarna, på artiklarna. Utan en överblick av helheten kan artiklarna få fokus som inte i tillräcklig grad relaterar till den större helheten. Att under hela skrivprocessen växla mellan fokus på helhet och fokus på del kan därmed vara en nyckel till att skapa en väl sammanhållen sammanläggningsavhandling, där helheten blir något mer än de enskilda delarna var för sig. Här har handledaren en viktig roll att fylla.

En annan aspekt som det är bra att vara medveten om är att det kan krävas en förändring av helhetsbilden under arbetets gång — även om en viss ansats antagits från start. Kanske överraskar empirin, kanske krävdes en annan metod, kanske kunde en annan teori förklara resultaten bättre. Om beslut tas att andra områden är relevanta, så bör detta lämpligen åtföljas av en reflektion kring vad dessa förändringar innebär för helheten. En förändrad helhetsbild kan få konsekvenser för exempelvis vilka övergripande frågor som kan ställas, vilka teoretiska ramverk som blir hjälpsamma och inte liksom vilka forskningsfält som avhandlingen relaterar till. Kort sagt aktualiserar en förändrad helhetsbild frågan om vad den nya helheten innebär för avhandlingens form vad gäller såväl helhet som delar. Här fyller handledaren en viktig roll att hjälpa doktoranden att se vilka konsekvenser eventuella förändringar av delarna får för helheten.

Sammanfattningsvis kan några av de frågor som kan vara värdefulla att både inledningsvis och återkommande reflektera kring som handledare och doktorand vad gäller just helhetsbilden vara:

- Vilken övergripande fråga tar avhandlingen sig an? (*Relevant i inledningsskedet samt under författandet av kappan.*)
- På vilka sätt ska avhandlingens olika artiklar bidra till att besvara den övergripande frågan? (*Relevant i inledningsskedet och inför beslut kring de enskilda artiklarna.*)
- Om en artikel utvecklas annorlunda än planerat, hur behöver avhandlingens övergripande fråga justeras för att matcha? (*Kontinuerligt relevant.*)
- Vad bör kappans fokus vara för att skapa en syntes av artiklarna och samtidigt besvara avhandlingens övergripande fråga? (*Relevant framför allt i relation till kappaskrivandet, men också i val av innehåll för artiklarna.*)

3.2 Koherens – att skapa förutsättningar för en stringent helhet

3.2.1 Utmaning

Genom att redan i inledningsfasen av avhandlingsarbetet ha en uppfattning om helhetsbilden av projektet stakas förhoppningsvis en riktning ut för hur kappan och de olika artiklarna ska kunna bidra till det övergripande syftet. Frågor eller problemställningar har därmed ringats in som doktoranden tar sig an i artiklarna respektive kappan. En utmaning som kvarstår är att hitta en form för *hur* artiklarna och kappan skapar denna helhet, att faktiskt ha en röd tråd mellan artiklarna och från artiklar till kappan. Utmaningen är oftast särskilt kännbar i slutfasen då det är dags att skriva kappan, något som såväl handledare som doktorander kan uppleva vara synnerligen problematiskt (Lundahl, 2010).

3.2.2 Angreppssätt

Ett möjligt sätt att ta sig an denna utmaning handlar om att genomgående och medvetet arbeta för en tydlig *koherens* i avhandlingen. Det vi vill ta fasta på gällande koherens tangerar helhetsbilden, men om helhetsbilden handlar om konturen av helheten, så fokuserar koherens snarare på sammanfogningen av delarna. Uttryckt med andra ord, om helhetsbilden bland annat ringade in det vetenskapliga fält som avhandlingen rör sig inom, så innebär koherens att hitta de innehållsliga former som skapar förutsättningar för artiklarna att fungera såväl självständigt som delar av en helhet. Här åsyftas inte formalia såsom rubriksättning, skrivmallar eller andra textnära aspekter utan snarare innehållslig form och fokus, det vill säga *avhandlingens röda tråd*. Både kappan och artiklar behöver ha ett innehållsligt fokus och en struktur som möjliggör avhandlingens övergripande fråga/problem att kunna diskuteras och besvaras på ett stringent sätt. Konkret skulle detta kunna handla om att det problem som identifierats utifrån helhetsbilden, och som fungerar som utgångspunkt för avhandlingen, färgar såväl kappans inledning, syfte och frågeställningar som tidigare forskning, resultat och diskussion.

De artiklar som ingår i en sammanläggningsavhandling kommer att publiceras i tidskrifter och behöver kunna fungera självständigt. Samtidigt ska helheten kunna läsas med behållning, inte minst av opponenter. Det kan vara betryggande för doktoranden att känna till att bedömargruppen som regel tar sig an texten med en positiv inställning (Golding, 2017). De förväntar sig att texten ska vara bra och att doktoranden ska godkännas. Samtidigt förväntar de sig att texten ska ha formen av en koherent helhet (Golding, 2017) och att det finns en viss struktur. De förväntar sig en introduktion, metod, resultat och diskussion; alltså IMRoD-modellen (Norberg Brorsson & Ekberg, 2012). Det går att avvika från strukturen, men då måste man både förklara hur och varför

man gör det (Golding, 2017). I en sammanläggningsavhandling fyller artiklarna dubbla funktioner. Dels publiceras de som självständiga verk i (vanligen) olika, oberoende tidskrifter; dels utgör de delar av helheten som är avhandlingen. Dessa båda syften bör hållas i åtanke i författandet av artiklarna. Ifall de på ett eller annat sätt avviker för mycket så kommer det att krävas mer arbete för att införliva dem i helheten. Om det istället finns en koherens och en väl genomtänkt strategi från början och under arbetet med artiklarna, så kommer det sannolikt att bli enklare att skriva en kapp som drar material från artiklarna och fyller det syfte som avhandlingen har som helhet.

En överraskande vändning, till exempel en ny teori med bättre förklaringskraft eller ett annat analysverktyg som bättre kan hantera materialet, kan förändra formen för en artikel. Denna typ av vändningar kan till exempel komma genom förslag från en kollegial granskare (Krumsvik, 2022). Att införa en sådan förändring kan få konsekvenser för avhandlingens samtliga övriga delar. I en monografi är det teoretiskt möjligt att fritt ändra i såväl delar som helhet under hela arbetets gång, något man inte alltid kan göra i en sammanläggningsavhandling. En annan möjlighet är att den överraskande vändningen är så pass värdefull och viktig att den bör kvarstå. Då kanske lösningen istället blir att justera helhetens form efter den nya artikeln. Poängen vi vill göra är att det i samtliga fall är viktigt att ha en överblick över avhandlingen som helhet och över artiklarnas form och deras sammantagna bidrag.

3.2.3Handledning

Ett mångårigt avhandlingsarbete resulterar ofta i överflödigt material, det vill säga att resultat eller text producerats under arbetets gång som senare visar sig vara överflödigt och egentligen ligger utanför den form som avhandlingen i slutändan utgör. Detta är naturligt och behöver hanteras kontinuerligt. I en monografi är det problemfritt att skära bort det överflödiga materialet då det väl identifierats. I en sammanläggningsavhandling kan det däremot bli problematiskt om det identifieras för sent, eftersom artiklarna ”läses fast” i och med publikation. Det är därmed inte en enkel process, och det kan vara svårt för doktoranden att skönja vilken text som inte passar just den här helheten eller bryter koherensen. Här fyller åter handledaren en viktig funktion i att hjälpa doktoranden att tänka kring vilken text som med fördel kan tas bort, och vad som behöver anpassas och omformuleras för att passa in i den större formen för avhandlingen. Inte sällan handlar detta om att hjälpa doktoranden med att ”kill your darlings”. Handledaren har alltså en viktig uppgift i att hjälpa doktoranden att identifiera formen för helheten och att vid behov justera formen. Detta för att få en tydlig stringens genom hela kappan, där de olika artiklarna fyller en funktion och bidrar till helheten.

I det här sammanhanget kan det vara värt att nämna att anvisningarna för hur en kapp förväntas dra material från artiklarna och skapa en form som främjar avhandlingens övergripande syfte varierar stort mellan olika högskolor och discipliner (Krumsvik, 2022). I vissa fall finns inga riktlinjer över huvud taget. Då är det än viktigare att handledaren hjälper doktoranden att göra medvetna val.

Några av de koherensrelaterade frågor som handledare och doktorand kan reflektera kring både inledningsvis och kontinuerligt under avhandlingsprocessens gång är:

- Hur kan de enskilda artiklarna konstrueras för att på ett stringent sätt bidra till avhandlingens gemensamma form? (*Kontinuerligt relevant*)
- Vilka delar av helhetens nödvändiga innehåll tas upp i artiklarna, och vad lämnas till kappan? Detta kan exempelvis handla om sammanhangsinformation, metodbeskrivning, teoriredogörelse, tidigare forskning, resultatbeskrivning osv. (*Kontinuerligt relevant*)

- Vilken är kappans röda tråd (form) i relation till avhandlingens övergripande fråga? (*Framför allt relevant under författandet av kappan*)
- Vilken text är överflödig i avhandlingen, dvs. vad kan/behöver tas bort från kappan för stringens och koherens? (*Framför allt relevant under kappaskrivandet*)

3.3 Förankring – tydlig och avgränsad positionering

3.3.1 Utmaning

Den utmaning som vi avslutningsvis vill diskutera har att göra med avhandlingens *förankring*. Vi avser här såväl metodologisk och teoretisk förankring som positionering i relevant(a) forskningsfält. Vi skulle vilja lyfta tre utmaningar kopplade till förankringen i en avhandling: risken för *otydlig* förankring, utmaningen med *för många* olika förankringar och svårigheter med *avgränsning*.

3.3.2 Angreppssätt

I synnerhet inom HS-området behöver en avhandling tydligt argumentera för sin positionering metodologiskt, teoretiskt och forskningsfältsmässigt. Att ha en uppfattning om det perspektiv man skriver inom från början är fördelaktigt — men det kan mycket väl finnas anledning att byta perspektiv under processens gång. Till exempel kan nya teoretiska perspektiv bli aktuella, liksom nya metodologiska ingångar eller andra relevanta forskningsfält. Men när en förankring flyttas eller byts ut sker förändringar för helheten. Att vänta alltför länge med att bestämma sig för vilka forskningsfält, teorier och metoder som är relevanta, det vill säga att ha en oklar förankring vad gäller teori, metod eller forskningsfält, riskerar att skapa en otydlighet i avhandlingsprocessen och därmed försvåra utmejslandet av såväl helhetsbild som form.

Det finns en viss risk att många olika förankringar görs i sammanläggningsavhandlingens olika artiklar. Artiklar kan då få olika teoretiska ingångar och olika metodologiska angreppssätt, eller ha sin förankring i olika forskningsfält. Att författa en kappa som ska bidra med en större helhet kan då bli svårt, särskilt om de olika positioneringarna skaver mot varandra. Utmaningen kan också bestå i att det helt enkelt kräver för mycket utrymme att på ett gediget sätt visa förtrogenhet med samtliga forskningsfält. Det kan även handla om att artiklarnas olika teoretiska ingångar inte har samma epistemologiska och ontologiska grund. Återigen blir det därför viktigt att beakta helhetsbilden från start för att ha det i åtanke då artiklarna författas. Avhandlingens fästpunkter bör vara kompletterande snarare än konkurrerande.

I samband med förankring bör även *avgränsning* diskuteras. Då exempelvis en metodologisk positionering intas, ett perspektiv antas, så behöver det område där förankringen görs beskrivas (Becher & Trowler, 2001; jfr Golding, 2017). När man väljer ett metodologiskt perspektiv för sin avhandling inom humaniora eller samhällsvetenskap kan man inte bara nyttja en metod, utan perspektivet behöver redogöras utförligt. Likaledes med ett teoretiskt perspektiv; då ett sådant antas behöver perspektivet skildras. Med förankring och positionering menar vi alltså dylika, för avhandlingen avgörande val. Samtidigt finns det inte oändligt med utrymme — allt som i sig vore relevant för, säg, ett perspektiv som diskursanalys kan inte beskrivas. Man behöver hålla sig inom området som är relevant för diskursanalys *och* för avhandlingen, det vill säga för den teoretiska förankringen *och* för den del av landskapet man ringat in. Vad förankringen anbelangar räcker det att forskningsfältet kring fästpunkten beskrivs och problematiseras. Att avgöra vad som är relevant just för kombinationen fästpunkter och avhandlingen som helhet kan förstås vara svårt.

3.3.3 Handledning

Handledaren fyller en mycket viktig roll vad gäller avhandlingens förankring. Detta gäller såväl i val av förankring som i avgränsning och tydliggörande av de förankringar som görs. Det är dock

värt att betona att handledarens roll inte är att *bestämma* en positionering för doktoranden utan att visa på konsekvenserna, det vill säga de olika risker och möjligheter som olika positioneringar kan komma att få för avhandlingen i stort. Det handlar alltså om att i handledning diskutera vilka konsekvenser olika förankringar kan komma att få för helheten, så att doktoranden kan göra väl underbyggda val vad gäller metod, teori och forskningsfält. Den spänning som Lee (2008) och Delamont et al. (1998) lyfter fram gällande spänningen mellan att som handledare å ena sidan guida och skapa struktur för doktoranden och å andra sidan att uppmuntra självständighet blir här en fin balansgång.

Handledaren fyller även en viktig roll i att lotsa doktoranden i förankringsval med hänseende på vilka förankringar som går att förena och inte. I ett inledningskedje kan doktoranden inte nödvändigtvis göra distinktionen mellan konkurrerande och kompletterande perspektiv, och det kan vara svårt för doktoranden att inledningsvis i avhandlingsprocessen ha helhetsbilden klar för sig. I synnerhet som det är nog så krävande, bara det, att publicera akademiska artiklar; det är vad doktoranden kommer att ha som målsättning under större delen av avhandlingsprocessen (Krumsvik, 2022).

Några av de förankringsrelaterade frågor som kan vara centrala att reflektera kring som handledare och doktorand är:

- Givet avhandlingens övergripande fråga, vilka valmöjligheter finns vad gäller t.ex. metodologisk, teoretisk och forskningsfältsmässig förankring? (*Framför allt relevant i inledningskedjet.*)
- Vilka konsekvenser får valet av förankringar? (*Relevant i inledningskedjet.*)
- Vad får en eventuell förändring av teoretisk, metodologisk eller forskningsfältsmässig förankring för konsekvenser för avhandlingen som helhet? (*Kontinuerligt relevant; i synnerhet inför beslut angående de enskilda artiklarna.*)
- Hur mycket av respektive förankring har beskrivits i artiklar, och vad behöver beskrivas i kappan? (*Relevant under författandet av kappan, men också värt att beakta inför beslut angående de enskilda artiklarna.*)

4. DISKUSSION

Vi har diskuterat skillnader mellan HS och NT och pekat på att vissa utmaningar kan vara särskilt kännbara i sammanläggningsavhandlingar och i synnerhet sammanläggningsavhandlingar inom HS. Det är möjligt att det ämnesdidaktiska fältet stöter på dessa utmaningar i särskilt stor utsträckning. Ämnesdidaktik är per definition tvärdisciplinärt, då det utgör ett möte mellan minst två områden, det ämnesteoretiska och det ämnesdidaktiska. Ämnesdidaktiken brukar ibland beskrivas som en bro mellan två olika områden — ett ämnesteoretiskt och ett didaktiskt (jfr Ongstad, 2006; Schüllerqvist, 2009; Sjøberg, 2001). Det innebär att en ämnesdidaktisk avhandling alltid behöver balansera å ena sidan det ämnesteoretiska och å andra sidan det didaktiska. I ett avhandlingsprojekt som helhet behöver såväl ämnesteori som ämnesdidaktik avhandlas, kanske i sammanläggningsavhandlingens olika artiklar. Det är då nödvändigt att artiklarna i sig är i balans i det avseendet, eller att en eventuell obalans hanteras i kappan.

Ett sätt att förekomma utmaningarna som är beskrivna ovan är att använda de angreppssätt vi introducerat i artikeln. *Helhetsbild*: att så snart som möjligt ha en idé om avhandlingens övergripande fråga, det vill säga identifiera vilken helhet som delarna tillsammans kan utgöra och att ständigt ha det som ledstjärna. *Koherens*: att hitta en tydlig och stringent form för avhandlingens olika delar som möjliggör att den övergripande frågan/problemet kan diskuteras och besvaras på ett stringent sätt samt att i denna process hantera ”överflödigt text”. *Förankring*: att

identifiera vilka forskningsfält, metoder och teorier som är möjliga och fruktbara att utgå ifrån givet den övergripande avhandlingsfrågan, samt att i utvecklingen av avhandlingsprojektet återkommande hantera vad en eventuell förändring i förankringen kan innebära för helheten.

Ytterligare en aspekt som eventuellt är vanligare inom ämnesdidaktiska sammanhang är att man i en doktorsavhandling utvecklar tematik från en licentiatavhandling. Licentiatavhandlingen kan i sig bestå av några artiklar och en kappa, men utgör en del i doktorandprojektet. Ett råd utifrån de resonemang som förts i artikeln kan vara att i början av doktorandprojektet beakta vilken övergripande fråga som kan utvecklas utifrån licentiatavhandlingen (helhetsbild), vad den övergripande frågan skulle kunna vara som tillåter licentiatavhandlingen att vara en del av den röda tråden (koherens) samt vilka utvecklingar (utifrån befintlig licentiatavhandling) som skulle kunna göras i termer av teori, metod och/eller innehåll (förankring).

Vi har i artikeln lyft fram den viktiga roll som handledaren fyller i arbetet med att hantera de utmaningar som avhandlingsskrivandet medför, särskilt i relation till helhetsbild, koherens och förankring. De många aspekter av handledarrollen som lyfts i tidigare forskning blir relevanta här – både vad gäller handledningspraktiken som sådan (jfr Kuwahara, 2008; Lee, 2008; Pearson & Kayrooz, 2004), handledarens roll för doktorandens socialisering in till forskarsamhället (jfr Austin & McDaniels, 2006; Elmgren et al., 2014; Lee, 2008), etiska aspekter (jfr Case, 2008; Meyer et al., 2005; Pyhälto et al., 2011) och arbetet med skrivprocessen (jfr Lauvås & Handal, 2005; Lee & Murray, 2015). Vi menar dock att de resonemang vi framfört gällande helhetsbild, koherens och förankring inför ytterligare en viktig aspekt i handledarrollen, nämligen arbetet med det holistiska perspektivet – där handledningen bidrar till att diskutera form och innehåll på ett plan som berör avhandlingen som helhet och betonar att detta behöver göras kontinuerligt.

Ett avhandlingsarbete är påverkat av olika dragningskrafter, vilka kan leda avhandlingsprojektet i olika riktningar och kan komma från olika håll. En källa för påverkan som är specifik för just sammanläggningsavhandlingar är önskemål och krav på de enskilda artiklarna från tidskrifter och kollegiala granskare. Eftersom artiklar behöver vara publicerade för att en avhandling ska kunna försvaras finns en tydlig strävan från såväl doktorand som handledare att tillmötesgå granskare och tidskrifter. Bearbetningen av artiklar utifrån tidskrifters och granskares synpunkter och krav behöver dock göras i ljuset av avhandlingens tilltänkta helhet. Det är inte ovanligt att en tidskrift eller granskare vill dra artikeln åt ett håll som innebär att en tilltänkt form och ett från början inringat område, liksom en teoretisk eller metodologisk förankring, kan tvingas att anpassas eller till och med förändras. En sådan förändring kan dock få konsekvenser för helheten, vilket doktoranden sedan behöver hantera i kappan. Inför den typen av respons från granskare och tidskrifter behöver därför handledare och doktorand fundera på om det med tanke på avhandlingen som helhet är värt att svara upp mot tidskriftens förväntningar på förändringar, eller om det för avhandlingens skull är bättre att vända sig till en annan tidskrift. Eftersom doktorandens naturliga fokus är på artikeln och tidskriften — att få artikeln publicerad är trots allt ett akademiskt nålsöga — och eftersom granskarna inte känner till det större avhandlingsprojektet är det viktigt att handledaren håller helhetsbilden levande. Doktorand och handledare behöver tillsammans och återkommande föra samtal som säkerställer en balans mellan publicering av artiklar och avhandlingens helhet. Processen med att hantera granskarens kommentarer kan också ses som en viktig del i den socialiseringsprocess in i forskarsamhället som handledarrollen också innebär, och vars vikt lyfts av flera forskare (jfr Austin & McDaniels, 2006; Elmgren et al., 2014; Hessle, 1987; Weidman et al., 2001).

En stor fördel med att skriva en sammanläggningsavhandling jämfört med att skriva en monografi är att doktoranden tidigt i sin akademiska karriär får artiklar publicerade, vilket

många gånger är en nödvändighet för att meriteras i ansökningar om forskningsmedel och i anställningar inom akademien. Detta är sannolikt en bidragande orsak till den förskjutning som skett under senare år vad gäller andelen avhandlingar inom HS-fältet som skrivs som sammanläggningsavhandlingar snarare än monografier. Det är dock värt att poängtera att valet att skriva en sammanläggningsavhandling också medför risken att annat går förlorat. Ett sådant exempel är processtiden. Att bedriva forskning och att utbildas till forskare kräver tid. Ofta mognar både tankesätt och resultat fram över tid. Den tidspress som publicering av artiklar innebär riskerar att processen stressas fram hastigare än vad som annars varit nödvändigt. Vid författandet av en monografi kan avhandlingens olika delar växa fram lite mer långsamt och därmed förändras över tid; förankringens placering kan förändras allteftersom. I författandet av en sammanläggningsavhandling behöver däremot positioneringen bestämmas i tidigare skeden, eftersom artiklar publiceras under avhandlingsarbetets gång. I en monografi kan det dessutom gå relativt smidigt att lägga till kapitel om till exempel material eller analys skulle kräva en fylligare beskrivning. I en "NT-idealiskt kort kapp" rymmer inte nödvändigtvis den mer utförliga beskrivning som HS-fältet som regel kräver för positionering. Detsamma gäller ofta artikelformatet. Slutsatsen av och lösningen på att vissa aspekter riskerar att gå förlorade då en avhandling författas som just en sammanläggning behöver inte vara att den istället skrivs som en monografi—även om det kan vara bra att överväga alternativ och göra medvetna val. Däremot kan det vara värt att beakta att det kanske är rimligt att ställa *annorlunda* förväntningar på en kapp inom HS-fältet än inom NT-fältet.

Sammanfattningsvis menar vi att genom att beakta och hantera de utmaningar som presenteras i denna artikel, eventuellt genom presenterade angreppssätt, så kan sammanläggningsavhandlingen som modell fungera väl också inom ett HS-sammanhang. Vi menar dock att en förutsättning för att nå dit är att vi inom HS-fältet sätter ord på de utmaningar som kan uppstå, liksom på möjliga angreppssätt för att ta sig an dessa utmaningar i skrivprocessen såväl som i handledningen. Nedskrivna, tydliga förväntningar på en sammanläggningsavhandling, syfte och omfattning för kappan är också tacksamt för doktoranden i detta hänseende (jfr Krumsvik, 2022). Vår förhoppning är att artikeln kan bidra till en diskussion om vad en högkvalitativ sammanläggningsavhandling kan och bör vara inom humaniora och samhällsvetenskap.

FÖRFATTARPRESANTATION

Ann-Sofie Jägerskog är universitetslektor i ämnesdidaktik med inriktning mot de samhällsorienterade ämnena. Hon arbetar inom lärarutbildningen vid Stockholms universitet där hon är engagerad i såväl undervisning som forskning och doktorandhandledning. Hennes forskningsintressen rör bland annat samhällskunskapsdidaktik och lärande genom visuella representationer.

Kristian Niemi disputerade i ämnesdidaktik med inriktning religion. Han arbetar vid religionsvetenskap, Karlstads universitet. Forskningsområden inkluderar religionsdidaktik, internationella jämförelser av skolundervisning i/om religion samt indisk religion och indiska skolor.

REFERENSER

- Austin, A. E. & McDaniels, M. (2006). Preparing the professoriate of the future: Graduate student socialization for faculty roles. I: Smart, J.C. (Red.) *Higher education: Handbook of theory and research* (ss. 397–456). Springer. https://doi.org/10.1007/1-4020-4512-3_8
- Becher, T. & Trowler, P. R. (2001). *Academic tribes and territories: intellectual enquiry and the culture of disciplines* (Second, revised edition). Open University Press.

- Biglan, A. (1973). The characteristics of subject matter in different academic areas. *Journal of Applied Psychology*, 57(3), 195–203. <https://doi.org/10.1037/h0034701>
- Case, J. (2008). Alienation and engagement: Development of an alternative theoretical framework for understanding student learning. *Higher Education* 55(3), 321–32. <https://www.jstor.org/stable/29735185>
- Delamont, S., Parry, O. & Atkinson, P. (1998). Creating a delicate balance: The doctoral supervisor's dilemmas. *Teaching in higher education*, 3(2), 157–172. <https://doi.org/10.1080/1356215980030203>
- DiVA-konsortiet. (2021-04-13). *Om DiVA*. Hämtad 13 dec. 2021 från <https://info.diva-portal.org/om-diva/>
- DiVA-konsortiet. (2021-08-11). *DiVA*. Hämtad 13 dec. 2021 från <https://info.diva-portal.org>
- Dysthe, O. (2002). Professors as mediators of academic text cultures. *Written Communication*, 19(4), 493–544. <https://doi.org/10.1177/074108802238010>
- Elmgren, M., Forsberg, E., Lindberg-Sand, Å. & Sonesson, A. (2014). *Ledning för kvalitet i forskarutbildningen*. Sveriges universitets- & högskoleförbund (SUHF)/Expertgruppen för kvalitetsfrågor.
- Gatfield, T. J. (2005). An investigation into PhD supervisory management styles: Development of a dynamic conceptual model and its managerial implications. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 27(3), 311–325. <https://doi.org/10.1080/13600800500283585>
- Golding, C. (2017). Advice for writing a thesis (based on what examiners do). *Open Review of Educational Research*, 4(1), 46–60. <https://doi.org/10.1080/23265507.2017.1300862>
- Hancké, B. (2009). *Intelligent research design [electronic resource]: a guide for beginning research in the social sciences*. OUP Oxford.
- Hessle, S. (1987). *Legitimitetstrappan: en modell för kunskapsinformation i forskarutbildningen*. Stockholms universitet, Socialhögskolan.
- Holmström, O. (2018). Ensamarbetande doktoranders perspektiv på forskarutbildning och doktorandtillvaro: Ämnesmässig ensamhet, den informella socialisationens kraft och erkännandets betydelse. *Högre Utbildning*, 8(1), Article 1. <https://doi.org/10.23865/hu.v8.1138>
- Högskoleverket. (2012). *Orsaker till att doktorander lämnar forskarutbildningen utan examen*. Högskoleverket. Hämtad 27 okt. 2021 från <https://www.uka.se/download/18.12f25798156a345894e-2b8e/1487841900934/1201R-doktorander-forskarutbildning.pdf>
- Krumsvik, R. J. (2022). Academic writing in scientific journals versus doctoral theses. *Nordic Journal of Digital Literacy*, 17(2), 78–94. <https://doi.org/10.18261/njdl.17.2.1>
- Kuwahara, N. (2008). It's not in the orientation manual. I C. P. Casanave & X. Li (Red.), *Learning the literacy practices of graduate school* (ss. 186–200). University of Michigan Press.
- Latour, B. (1987). *Science in action: How to follow scientists and engineers through society*. Harvard university press.
- Lauvås, P. & Handal, G. (2005). Optimal use of feedback in research supervision with master and doctoral students. *Nordisk Pedagogik*, 25, 177–189.
- Lee, A. (2008). How are doctoral students supervised? Concepts of doctoral research supervision. *Studies in Higher education*, 33(3), 267–281.
- Lee, A. & Murray, R. (2015). Supervising writing: helping postgraduate students develop as researchers. *Innovations in Education and Teaching International*, 52(5), 558–570. <https://doi.org/10.1080/14703297.2013.866329>
- Lindberg, B. (2022). *Disputation, dissertation, avhandling: historien om en genre*. Kungl. Vitterhets historie och antikvitetsakademien.
- Lundahl, L. (2010). On the choice of thesis format and on writing the “kappa” of a thesis of publications. Hämtad 2022-02-14 från <https://www.researchgate.net/file.PostFileLoader.html?id=576d252b93553b86e2415ce4&assetKey=AS%3A376477888598016%401466770731052>
- Löfström, E. & Pyhältö, K. (2017). Ethics in the supervisory relationship: supervisors' and doctoral students' dilemmas in the natural and behavioural sciences. *Studies in Higher Education*, 42(2), 232–247. <https://doi.org/10.1080/03075079.2015.1045475>

- Lönn Svensson, A. (2007). *Det beror på: Erfarna forskarhandledares syn på god handledning* (Doktorsavhandling, Högskolan i Borås).
- Manathunga, C. (2017). Intercultural doctoral supervision: The centrality of place, time and other forms of knowledge. *Arts and Humanities in Higher Education*, 16(1), 113–124. <https://doi.org/10.1177/1474022215580119>
- Meyer, J. H. F., Shanahan, M. P. & Laugksch, R. C. (2005). Students' conceptions of research. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 49(3), 225–244. <https://doi.org/10.1080/00313830500109535>.
- Murphy, N., Bain, J. & Conrad, L. (2007). Orientations to research higher degree supervision. *Higher Education*, 53, 209–234. <https://doi.org/10.1007/s10734-005-5608-9>
- Mählck, P. & Fellesson, M. (2016). Capacity-building, internationalisation or postcolonial education? Space and place in development-aid-funded PhD training. *Education Compare*, 15, 97–118.
- Nerland, M. (2012). Professions as knowledge cultures. I K. Jensen, L. C. Lahn & M. Nerland (Red.), *Professional learning in the knowledge society* (ss. 27–48). SensePublishers.
- Norberg Brorsson, B. & Ekberg, K. (2012). *Uppsatshandledning och skrivutveckling i högre utbildning: Om det självständiga arbetet och skrivande i alla ämnen*. Liber.
- Ongstad, S. (2006). Fag i endring. Om didaktisering av kunskap. I S. Ongstad (Red.), *Fag og didaktikk i lærerutdanning: kunnskap i grenseland*. Universitetsforlaget.
- Overall, N. C., Deane, K. L. & Peterson, E. R. (2011). Promoting doctoral students' research self-efficacy: Combining academic guidance with autonomy support. *Higher Education Research & Development*, 30(6), 791–805. <https://doi.org/10.1080/07294360.2010.535508>
- Paltridge, B. (2002). Thesis and dissertation writing: an examination of published advice and actual practice. *English for Specific Purposes*, 21(2), 125–143. [https://doi.org/10.1016/S0889-4906\(00\)00025-9](https://doi.org/10.1016/S0889-4906(00)00025-9)
- Pearson, M. & Kayrooz, C. (2004). Enabling critical reflection on research supervisory practice. *International Journal for Academic Development*, 9(1), 99–116. <https://doi.org/10.1080/1360144042000296107>
- Pyhältö, K., in collaboration with J. Stubb & J. Tuomainen (2011). International evaluation of research and doctoral education at the university of Helsinki – to the top and out to society. Summary report on doctoral students' and principal investigators' doctoral training experiences training. Hämtad 23 maj 2012 från <http://wiki.helsinki.fi/display/evaluation2011/Survey+on+doctoral+>
- Schüllerqvist, B. (2009). Ämnesdidaktisk lärarforskning – ett angeläget forskningsfält. I B. Schüllerqvist & C. Osbeck (Red.), *Ämnesdidaktiska insikter och strategier. [Elektronisk resurs]: berättelser från gymnasiallärare i samhällskunskap, geografi, historia och religionskunskap*. Karlstad University Press.
- Sjøberg, S. (2001). Innledning: Skole, kunnskap og fag. I S. Sjøberg (Red.), *Fagdebatikk: Fagdidaktisk innføring i sentrale skolefag*. Gyldendal akademisk.
- Universitetskanslersämbetet. (2016). *Doktorandpegeln: En enkät om doktorandernas studiesituation*. Universitetskanslersämbetet. Hämtad 27 okt. 2021 från <https://www.uka.se/download/18.67d7d-b0e1598fa32b7fadbc6/1487841858377/rapport-2016-12-08-doktorandpegeln-doktoranders-studiesituation.pdf>
- Universitetskanslersämbetet. (2021-08-23). *Lista över universitet, högskolor och enskilda utbildningsanordnare*. Hämtad 13 dec. 2021 från <https://www.uka.se/fakta-om-hogskolan/universitet-och-hogskolor/lista-over-universitet-hogskolor-och-enskilda-utbildningsanordnare.html>
- Weidman, J. C., Twale, D. J. & Stein, E. L. (2001). Socialization of graduate and professional students in higher education: A perilous passage? *ASHE-ERIC Higher Education Report*, 28(3). Jossey-Bass Higher and Adult Education Series. Jossey-Bass, Publishers, Inc.
- Winchester-Seeto, T., Homewood, J., Thogersen, J., Jacenyik-Trawoger, C., Manathunga, C., Reid, A. & Holbrook, A. (2014). Doctoral supervision in a cross-cultural context: Issues affecting supervisors and candidates. *Higher Education Research & Development*, 33(3), 610–626. <https://doi.org/10.1080/07294360.2013.841648>